

УДК 368:631.15:330.131.7:338.432

А.Л. Двойнос, аспірант ПДАТУ

СТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

Розкривається зміст поняття «страхування» як інструмента управління ризиками аграрного виробництва, його позитивні та негативні сторони. Показано особливості агрострахування в провідних закордонних державах. Досліджується сучасний стан та основні напрямки розвитку аграрного страхування в Україні.

Ключові слова: управління ризиками, інструменти управління ризиком, агрострахування, страховий ризик

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У світовій практиці система управління ризиками агровиробника, основа якої – страхування, є невід'ємною частиною аграрного виробництва. Розробка та впровадження ефективної системи страхування сільськогосподарських ризиків за державною підтримкою та формування ефективної системи сільськогосподарського страхування в добровільній формі є вкрай важливою не тільки для виробника, але й для держави. Таким чином, дослідження проблем агрострахування тісно пов'язано із загальними науковими та практичними завданнями управління економічними ризиками аграрного виробника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідженням проблеми страхування аграрних ризиків займаються як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, серед них Базилевич В.Д., Воблий К.Г., Гайдук В.С., Гінзбург А.І., Кліс П.Ф., Матвієнко Г.А., Минкіна Г.О., Осадець С.С., Ротова Т.А., Свістунов О.С., Райхер В.К., Руденко Л.С., Якубович В.А. та інші.

Основними напрямками роботи вітчизняних вчених є вивчення іноземного досвіду та впровадження його в Україні, розробка ефективних методів підтримки державою страхування сільськогосподарських ризиків. Проте низький рівень розвитку агрострахування в країні свідчить про актуальність подальших досліджень даної проблематики.

Формулювання цілей статті. Основними цілями статті є розкриття поняття «страхування» як процедури ризик-менеджменту, узагальнення його переваг та недоліків, дослідження сучасного стану агрострахування в Україні та шляхів його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якими б не були причини виникнення економічного ризику, кожен суб'єкт бажає зменшити можливі втрати, пов'язані з реалізацією цього ризику. Це бажання здійснюється через відповідні рішення, в результаті впровадження яких і відбувається управління ризиком, назване в контексті бізнесу ризик-менеджментом.

Оскільки поняття «ризик» не є однобічним та існує велика кількість критеріїв класифікації, тому відповідно існує великий набір інструментів, методів і процедур управління ризиком.

Аналіз основних підходів до мінімізації несприятливого впливу ризиків та їх фінансових наслідків дає змогу відокремити низку загальних процедур управління ризиком. До можливих процедур можна віднести такі:

- запобігання (пошук альтернативного варіанта, що цілком виключає даний ризик);
- мінімізація (проведення превентивних заходів, що викликають зниження ризику);
- обмеження (локалізація ризику) (проведення попереджувальних заходів щодо територіального обмеження поширення наслідків реалізації ризику);
- розсіювання (диверсифікація) (передача частини ризику фінансовим партнерам або розподіл ризику між різними об'єктами, наприклад, диверсифікованість внесків).

Фінансування ризику – компенсація наслідків реалізації ризику за допомогою фінансових інструментів.

Фінансування ризику можливе в двох основних формах:

- самофінансування (компенсація наслідків реалізації ризику за рахунок власних коштів (запасних і резервних фондів) суб'єкта, що господарює; застосування обмежується фінансовими можливостями даного суб'єкта господарювання;

– передача ризику іншому суб'єкту на підставі попередньої домовленості (під фінансові гарантії) або професійним страховикам на підставі договору страхування.

Страхування – один із найбільш часто використовуваних методів фінансування ризиків, який належить до процедури передачі ризику. Сутність цього методу управління ризиком полягає в передачі відповідальності за відшкодування можливого збитку іншому суб'єкту, що спеціалізується на таких операціях, – страховій компанії. Використання страхування означає зниження участі, а іноді навіть повну відмову самого виробника від участі в покритті збитків за рахунок перекладання свого ризику на страхову компанію за певну плату.

До основних переваг страхування, як методу управління ризиком, можна віднести:

- зниження ризику та невизначеності для фізичних та юридичних осіб;
- покриття збитку за рахунок страхових виплат;
- ефективність як інструмент управління ризиком, що дає можливість здійснити всі його основні етапи (ідентифікацію й аналіз ризику, а також урегулювання відшкодування збитку, що виникає внаслідок реалізації ризику);
- відносно дешевизну страхування порівняно з іншими методами управління ризиком;
- подолання обмежених можливостей страхових компаній щодо взяття на страхування великих ризиків спеціальними підходами до перерозподілу відповідальності за покриття відповідних збитків серед інших учасників страхового ринку;
- надання податкових пільг за страховими операціями.

Серед недоліків страхування, як методу управління ризиком, слід виділити такі:

- наявність страхового договору знижує зацікавленість первинного носія ризику (страхувальника) у проведенні інших заходів стосовно управління ризиком;
- узгодження умов договору може зайняти досить багато часу, протягом якого носій ризику не має ніякого захисту. Переговори стосовно укладення договору можуть вимагати додаткових витрат, пов'язаних з отриманням недостатньої інформації;
- ризиковий та авансовий характер надання страхової послуги (страхові премії страхувальниками сплачуються на початку строку дії договору, хоча не відомо, чи буде збиток, а тому чи буде надана сама послуга);
- обмеження потужності страхового ринку (місткість страхового ринку, можливості окремих страхових компаній, тривалі строки врегулювання, вплив ділового циклу тощо можуть перешкоджати отриманню ефективного страхового захисту).

Власне тому, що страхування є елементом управління ризиками, з їх загальної маси виділяють ризики, котрі можна або доцільно страхувати. До їх числа відноситься більшість природних та антропогенних, а також майнових та особових ризиків.

У зв'язку з тим, що із загальної маси ризиків страхується лише певна частина, необхідно чітко розмежувати страхові і нестрахові ризики.

Страхові ризики мають кілька ознак. У першу чергу це ознака дійсної випадковості настання. Це означає, що закономірні події або події, пов'язані з безгосподарністю, навмисними діями власників (наприклад, нездійснення ремонту і внаслідок цього протікання даху), не підлягають страхуванню. Другою ознакою страхового ризику є імовірність його настання, котру можна визначити математично одночасно з величиною можливого збитку.

Страховий ризик – це імовірна подія або сукупність подій, на випадок яких здійснюється страхування. Теоретичні дослідники страхування виділяють 6-8 значень ризику, практики – переважно 2-3. У зарубіжній страховій справі найчастіше користуються двоїстим визначенням страхового ризику, котре дала комісія Сенату США 1966 року. Вона розглядала страховий ризик як: 1) невпевненість щодо настання певної події в умовах, коли для цього є дві або більше можливостей; 2) застраховану особу або об'єкт (предмет).

Сільське господарство – одна з найдавніших, найважливіших і ризикованих галузей економіки.

Система страхування аграрних ризиків включає такі елементи (таких учасників):

- сільськогосподарські виробники та їх об'єднання, які отримують страхові послуги;
- страхові організації та їх об'єднання у вигляді пулу, які надають страхові послуги сільськогосподарським виробникам;
- уряд, який реалізує політику держави щодо стабілізації сільськогосподарського виробництва та доходів сільськогосподарських виробників;

– допоміжні організації (професійні та громадські об'єднання, експертно-правові структури, державні установи).

Взаємодія учасників системи визначається їхніми інтересами та можливостями. Сільськогосподарські виробники потребують страхового захисту та зацікавлені у зниженні його вартості. Страхові компанії прагнуть отримати прибуток від діяльності на аграрному ринку, проте обмежені у своїх можливостях отримувати інформацію про показники діяльності цього ринку, а також розвивати власну методологію роботи на ньому. Уряд переслідує мету надання підтримки сільськогосподарському виробнику задля стабілізації його виробництва та доходу, але має обмежені ресурси, які він може спрямувати на ці цілі.

Об'єкти страхування майна сільськогосподарських підприємств поділяють на наступні групи:

- урожай сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень плодоносного віку;
- дерева й плодоягідні кущі, що зростають у садах та виноградниках;
- сільськогосподарські тварини;
- будівлі, споруди, сільськогосподарська техніка, об'єкти незавершеного будівництва, передавальні пристрої, робочі та інші машини, транспортні засоби, сировина, матеріали, продукція.

Не підлягають страхуванню:

- сільськогосподарські культури, які господарство висівало три роки підряд, але жодного року не отримувало врожаю;
- багаторічні насадження плодоносного віку, якщо господарство не одержувало врожаю з цих насаджень протягом трьох років, що передували укладанню договору страхування;
- багаторічні насадження, що зростають у садах, знос або зрідження яких становить 70% і більше; такі, що підлягають списанню з балансу у зв'язку з відмиранням, псуванням, враженням шкідниками;
- тимчасові та ветхі будівлі, споруди, непридатні для використання;
- тварини, в яких встановлено карантин або обмеження на інфекційне захворювання, а також коли обстеженням їх на бруцельоз, лейкоз або туберкульоз встановлено позитивну реакцію;
- будівлі, споруди та інше майно, яке знаходиться у зоні загрози обвалу, зсуву, повені або іншого стихійного лиха з моменту оголошення про це органами виконавчої влади або за їх дорученням іншими відомствами.

Страхуванню в сільському господарстві притаманні свої особливості. У договорі страхування передбачають дотримання технології: строків виконання робіт, внесення гербіцидів, добрив, збирання врожаю. З цією метою від сільськогосподарських виробників вимагають надання технологічних карт, довідок про внесення мінеральних добрив. Контроль за дотриманням технології здійснюють представники страхових компаній. Вжиття таких заходів, з одного боку, дає можливість страховим компаніям уникнути необґрунтованих виплат страхового відшкодування та підвищує технологічну дисципліну сільськогосподарських виробників. Але велика кількість умов, за яких страхова компанія не буде відшкодовувати збитки, іноді дає їй можливість знайти формальні причини, щоб не здійснювати страхових виплат.

Розглянувши приклади міжнародної практики управління аграрними ризиками, можна виділити дві моделі страхування, які умовно можна назвати «американська» та «європейська». Ознакою «американської» моделі є широка участь держави у підтримці страхування аграрних ризиків. «Європейську» модель можна охарактеризувати як приватну. Це означає мінімальне втручання держави, а також те, що сільськогосподарські виробники купують страховий поліс за його повною ціною. Проте обидві моделі мають свої недоліки. Так, вадами «американської» системи є високі адміністративні витрати та складність для страховика контролювати моральну загрозу. Щодо «європейської» моделі, то серед її недоліків можна назвати незахищеність страховальників та обмежені можливості розвитку системи.

Найбільшими та найефективнішими сферами страхування аграрних ризиків характеризуються Іспанія, Канада та США.

Такі країни як Польща, Португалія, Франція, Австрія, Німеччина використовують систему страхування аграрних ризиків приватними компаніями під контролем або з допомогою держави.

Страхування в закордонних країнах є частиною міжнародного страхового ринку. Воно є важливим сектором національних економік, забезпечуючи перерозподіл 8-12% валового національного продукту. Кошти, що акумулюються через страхування, служать джерелом

великих інвестицій. Державне регулювання страхової діяльності за рубежом в основному спрямовано на контроль за фінансовою стороною роботи страхових компаній.

Розглядаючи сучасний стан розвитку агрострахування в Україні через призму закордонного досвіду, робимо висновок, що він не виконує своє основне завдання – управляти ризиками в аграрному секторі для забезпечення стабільності сільськогосподарського виробництва. Так, в сільському господарстві страхується близько 5-7% ризиків, у той час як у Польщі цей показник знаходиться на рівні 30%, Німеччині – більше 60%, в інших розвинутих країнах цей показник досягає 70-80%. При цьому на території України втрати врожайності від несприятливих погодних умов в окремі роки можуть сягати 45-50%. Держава, намагаючись мінімізувати зазначені втрати, змушена регулярно вдаватися до заходів фінансової допомоги шляхом прямих виплат з резервного фонду Державного бюджету України. Зазначені виплати покривають лише незначну частину понесених збитків, стримуючи при цьому розвиток страхового ринку. Подібна ситуація створює високий рівень невизначеності аграрного бізнесу, підвищує вартість кредитів, без яких аграрне виробництво неможливе, і збільшує частку неповернутих кредитів.

Якщо проаналізувати ринок агрострахування в Україні в динаміці, то 2012 року він продовжував розвиватися. Незважаючи на відсутність державної підтримки, за деякими технічними показниками результати отримані краще, ніж за 2009-2011 роки, про що свідчать дані таблиці 1.

Таблиця 1

Дані по страхуванню культур в період з 2005 по 2012 роки

Показники	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Кількість договорів	910	1330	4397	1637	1980	1217	2710	1936
Площа, тис. га	390	670	2360	1171	510	553	786	727
Сума платежів (млн. грн.)	12,8	28,5	116,7	155,4	42,0	72,1	136,3	130,4
Субсидія (млн. грн.)	5,8	12,5	47,8	72,8	-	-	-	-
Середній тариф, %	3,79	н/д	4,54	4,93	3,24	3,84	3,74	3,77
Рівень виплат, %	н/д	н/д	н/д	н/д	36,48	50,94	28	41

Як і попереднього 2011 року, на ринку переважало класичне страхування з незначними обсягами формального страхування аграрних ризиків, в основному зі страхування банківських застав. Договору страхування заставних посівів з низькими ставками премій (формальне страхування) в основному підлягали площі навесні-влітку на період до збору врожаю.

У черговий раз великий вплив на результати страхування сільськогосподарських культур на період весна-літо 2012 року справила програма форвардних закупівель Аграрного Фонду.

Стосовно причин низького рівня страхування аграрних ризиків в Україні думка фахівці зводиться до наступних:

- 1) низький попит на страхування з боку сільськогосподарських виробників (низький відсоток участі у страхуванні, застосування страхування переважно не як методу управління ризиками підприємства, а як допоміжного заходу при отриманні банківського кредиту, недовіра сільськогосподарських виробників до страхових компаній);
- 2) недостатня пропозиція з боку страхових компаній (низький відсоток сільськогосподарського страхування у портфелі страхових компаній, відсутність у портфелі страхових компаній розмаїття страхових продуктів, які б відповідали потребам страхувальників, недовіра страхових компаній до сільськогосподарських виробників);
- 3) нереалізовані завдання держави щодо стабілізації виробництва та доходів в аграрному секторі економіки (час від часу постає питання про необхідність надання прямої державної допомоги у випадку настання катастрофічних збитків);
- 4) недостатній досвід страховиків для провадження реального, а не формального страхування;
- 5) недосконала законодавча база та відсутність необхідних суспільних інституцій.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок в даному напрямку. Досліджуючи закордонний досвід організації сільськогосподарського виробництва, а в контексті даного дослідження, організацію управління ризиками, отримуємо можливість виявити слабкі місця та недоліки аналогічної системи, яка застосовується в Україні. Водночас досвід іноземних країн вказує на страхування як на один з найважливіших інструментів ризик-менеджменту,

визначаючи при цьому основні напрямки його розвитку. Отже, з проведеного дослідження випливає: наскільки недосконала система агрострахування в Україні і наскільки важливі подальші дослідження заради вдосконалення механізмів страхування сільськогосподарських ризиків у напрямку сучасних світових тенденцій.

Список використаних джерел

1. Якубович В.А. Використання міжнародного досвіду в процесі розбудови системи аграрного страхування в Україні: досвід Іспанії. // Економіка АПК 2007. – № 6.
2. Фисун І. Зарубіжний досвід страхування аграрних ризиків та доцільність його застосування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2011/Economics/78211.doc.htm
3. Минкіна Г.О. Страхування як інструмент управління ризиками підприємств АПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnu/2010_154_3/10mgo.pdf.
4. Страхування: підручник / В. Д. Базилевич, О. Ф. Філонюк, К. С. Базилевич [та ін.] ; за ред.: В. Д. Базилевич . – К. : Знання, 2008 . – 1019 с.
5. <http://www1.ifc.org>

***Аннотація.** Раскрывается содержание понятия «страхование» как инструмента управления рисками аграрного производства, его положительные и отрицательные стороны. Показано особенности агрострахования в ведущих иностранных государствах. Исследуется современное состояние и основные направления развития аграрного страхования в Украине.*

***Ключевые слова:** управление рисками, инструменты управления риском, агрострахование, страховой риск.*

***Annotation.** The content of the concept of “insurance” as a risk management of agricultural production and its positive and negative sides. Features agricultural insurance in leading foreign countries. The author examines the current status and direction of development of agricultural insurance in Ukraine.*

***Keywords:** risk management, risk management, agricultural insurance, insurance risk.*

УДК 657.1

О.О. Герасимович, аспірант Хмельницького національного університету

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ В УКРАЇНІ

Окреслено основні фактори, що впливають на організацію обліку виробничих запасів у суб'єктів різних форм господарської діяльності в Україні. Розглянуто проблемні питання організації обліку виробничих запасів, запропоновано шляхи усунення дублювання показників звітності, урахування форм організації при переліку форм статистичної звітності, термінів їх подання з урахуванням особливостей надходження первинної документації у бухгалтерському обліку. Обґрунтовано зменшення кількості та термінів подання статистичної звітності за формою N 4-мпт «Звіт про залишки і використання енергетичних матеріалів та продуктів перероблення нафти».

***Ключові слова:** облік, виробничі запаси, статистична звітність.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Забезпеченість матеріальними ресурсами має вагомим значенням для проведення успішної виробничої діяльності кожного суб'єкта господарювання в Україні. Ефективність управління ресурсами значною мірою залежить від організації бухгалтерського обліку виробничих запасів на підприємствах, установах чи організаціях України. З подальшим